

**GLASNIK SRPSKOG GEOGRAFSKOG DRUŠTVA
BULLETIN OF THE SERBIAN GEOGRAPHICAL SOCIETY
GODINA 2011. SVESKA XCI - Br. 3
YEAR 2011 TOME XCI - N° 3**

Originalan naučni rad

UDC 911.375.227
DOI:10.2298/GSGD1103117C

**NEODRŽIVE PSEUDOURBANE POSLEDICE ZAKONSKE I
URBANISTIČKE TERMINOLOGIJE**

VELIMIR LJ. ĆERIMOVIĆ^{1*}

*Univerzitet „Union - Nikola Tesla“, Fakultet za graditeljski menadžment –
Departman arhitektura i urbanizam; Cara Dušana br. 62-64, Beograd,
Srbija*

Sažetak: Planiranje gradova predstavlja kompleksan zadatak i u tom poslu suočavamo se sa prostorom i njegovim prirodnim vrednostima koje izlažemo eksploataciji i neodrživim promenama. Tako često bez ekološke odgovornosti i mere kao imperativ stvaramo superstrukturu bez obzira u kojoj meri narušavamo vrednosti životne sredine, i da li takvim odnosom stvaramo bolje društvo, bolju mrežu gradova ili boljev čoveka. Na to utiču naša znanja koja su često uslovljena raznim doktrinama i zakonskom regulativom koje se primenjuju u procesu planiranja i upravljanja prostorom. Iz ovog je vidljivo da moderna arhitektura nije doprinela stvaranju boljih gradova. Zatim, urbanističko planiranje uglavnom se ograničilo na regulativu i zapostavilo kreativnu akciju, regionalno-prostorno planiranje izgubilo se u teoretskom istraživanju, dok je razmatranje celine problema tako reći napušteno. Pored toga, u današnjim tranzisionim uslovima sa već dominantnom urbanom krizom prepoznatljivo je i neodrživo kombinovanje i poistovećivanje „2D“ i „3D“ terminologije, što samo ukazuje da u oblasti planiranja prostora vladaju tranzicioni trendovi. Ovakvo neodrživo tranzisiono stanje stvari u planiranju urbane sredine najviše pogoduje pseudourbanizaciji, suburbanizaciji, neproporcionalnom ekoreciprocitetu, izgradnji nestandardnog urbanog tkiva, diskontinuitetu nasleđene i novoizgrađene urbane supstance. U vezi s tim, posledično su izraženi umnožavanje negativnog ekološkog nasleđa i pojačano dejstvo negativnih efekata staklene bašte sa pretećim klimatskim promenama, što samo ukazuje da i urbanisti i planeri nisu bezgrešni, jer manje ili više (ne)svesno saučestvuju i participiraju u kontaminaciji urbane i životne sredine. Na kraju, to nas definitivno usmerava na potrebu napuštanja ili transformisanja dosadašnjeg koncepta planiranja i urbanizacije, koji nas je u velikoj meri i doveo do današnjih pretećih efekata staklene bašte. Na tim osnovama, prepoznatljive su potrebe artikulisanja održivog integrativnog koncepta sa visokim stepenom ekourbane svesti, znanja i umeća svih profila koji participiraju u planiranju i izgradnji održivog eko-urbanog razvoja gradene sredine.

Ključne reči: planiranje prostora, eko-reciprocitet, fizičke strukture, stanište, boravište, ekistika

---

¹*.; cervel@sbb.rs

Uvod

Danas na izmaku prve decenije 21. veka još uvek u građenoj sredini vrlo je izražen problem razumevanja, vrednovanja i hijerarhije fizičkih struktura i njihove ravnoteže u odnosu sa čovekom. U tom pogledu, zbog dominacije prevaziđene i kvazistručne „2D“ terminologije poseban problem predstavlja neodrživa marginalizacija i poništavanje treće dimenzije urbanih struktura, objekata i artefakta parkovnog ili pejzažnog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa (Čerimović, LJ.V. 2009, 293-326).

U vezi s tim, treba reći da su i na početku druge decenije 21. veka još uvek u primeni zastarele deduktivne i neodržive dvodimenzionalne („2D“) doktrine koje temeljno svode „3D“ objekat parka na „2D“ ravan. Međutim, kroz integralno planiranje prostora u primeni su i održive trodimenzionalne („3D“) doktrine, ali njihova primena još nije dosegla potreban ekistički nivo sagledavanja i posledičnog rešavanja složenih urbanih problema savremenog grada. To znači, još uvek dominira sektorski (deduktivni) pristup planiranju prostora (Stojkov, B., 2000, 16-22) zbog čega se prioritet poklanja planiranju visoko i niskograđenih struktura (Doksijadisove „ljudske i mreže“). Tako se (ne)svesno zapostavlja briga o ravnoteži planiranja, projektovanja i izgradnje „3D“ ekourbanih i pejzažnih objekata i struktura pejzažne arhitekture (parkova i drugih), ali i ekoravnoteže urbanog sistema i čoveka u ekističkom ili holističkom smislu, što je i te kako važan uslov za one koji žele da stvaraju bolja ljudska naselja (Doksijadis, K., 1982, 30).

Time se još uvek marginalizuju održiva ekistička načela i uporišta za uspostavu ekoravnoteže fizičkih struktura i lokalne zajednice na nivou delova i celine urbanosredinskog boravišta. I to govori o postojanju nepokrivenih oblasti između elemenata i disciplina koje participiraju u planiranju urbanosredinskog boravišta. Ova slabost u sklopu integralnog pristupa planiranju prostora i te kako utiče na neodrživo kombinovanje „2D“ i „3D“ terminologije kao dva bitno različita koncepta, zbog čega redovno izostaje potrebno sinergijsko funkcionisanje sistema kao kompleksne „3D“ celine, a ne „2D“ slike, kako u procesu planiranja tako i u životu i opstanku lokalne zajednice i urbanog boravišta.

Na taj način, svi oni koji participiraju u planiranju urbanosredinskog boravišta, još uvek sektorski pristupaju rešavanju problema građene sredine. Znači, niko nebrine o njenoj celini, a onda ni o ravnoteži između fizičkih struktura i čoveka unutar urbanog boravišta, kao i njegovoj povezanosti i uravnoteženim odnosom sa životnosredinskim staništem. Tako je planer na pr. samo projektant ili autor dvodimenzionalnih planova sa ponekom trodimenzionalnom koncepcijom. „Arhitekta može jedino da dobije parcelu i da na njoj zida, a ne preuzima odgovornost za urbani prostor koji se ovim i ostalim objektima formira, jer uvek može da prebací krivicu na planera urbanistu, na normative građenja, ili na ponašanje suseda“ (Doksijadis, K., 1982, 23) i tome slično.

Znači, svakodnevne promene u gradskoj sredini danas su veoma izražene. Talasi uticaja više ne dolaze samo od jedne sile iz pravca centra kao u malim statičnim gradovima iz naše bliže i dalje prošlosti. Oni su danas sve komplikovaniji, jer se urbana područja sastoje od više centara i zbog toga trpe veliki broj neprekidnih promena. To su često haotični uticaji koji su vezani za veliki broj uzroka i time podstiču veliki broj promena. Njihovo delovanje različito je usmereno i različitom brzinom utiče na

promene, bolje reći sve veću degradaciju savremenog grada kao urbanosredinskog boravišta. Zato je danas teško shvatiti, ali i problemski razrešiti i uravnotežiti ovako složenu urbanu strukturu, pa to i stvara utisak da sadašnje stanje odnosa i urbanog reda svakodnevno i sve više izmiče kontroli.

Stanje u našim urbanim područjima već decenijama se ne poboljšava. Naprotiv, pogoršava se zbog njihovog sve većeg doprinosa umnožavanju negativnog ekološkog nasleđa, zatim zbog njihovog sve većeg uticaja na izazivanje i već pokrenuto dejstvo pretećih negativnih efekata staklene bašte, potom zbog već izrazito vidljive podstandardnosti, kako delova tako i celine urbanog tkiva, što je posledično i uticalo na pojavu lokalnih i globalnih klimatskih promena (Stojkov, B., 1997, 206-207). U svojim ekističkim analizama različitih urbanih područja 70-tih godina 20. veka i Konstantinos Doksijadis primećuje da se stanje u njima sve više komplikuje (Doksijadis, K., 1982, 148-151) „usled povećanja broja stanovnika i usled stalnih dodatnih pitisa koje gradovi trpe kako spolja tako i iznutra“. Zbog toga on i uviđa i opominje „da se u sadašnjem trenutku krećemo od haosa prema propasti“.

To je takođe vidljivo i u Deloskoj deklaraciji iz 1968. godine, koja je nakon Atinske povelje iz 1933. godine (Le Korbizje, 1998, 21-112) među prvima ukazala na probleme savremenog grada i nevolje koje su ga snašle kao kolevku civilizacije i urbanosredinsko boravište. Zahvaljujući velikom naučniku i urbanistu Konstantinosu Doksijadisu i njegovim umnim saradnicima i sledbenicima iz celog sveta u oblasti nauke, kulture, umetnosti i gradske administracije, jednom godišnje su se na Delos-simpozijumima razmatrali i sve izoštrenije artikulisali problemi savremenih gradova. Tako je i nastala Deloska deklaracija koja je već tada istakla da su te urbane i životnosredinske nevolje deo opštih problema sa kojima se suočilo čovečanstvo. Zato je u njoj istaknuto kako je neophodno traženje takvog svetskog poretku kojim bi se isključio rat, zatim kojim bi se zaustavila eksplozija stanovništva, obezbedila hrana kako bi se sprečilo gladovanje, ali i zaustavila zagađenja životne sredine preduzimanjem mera u cilju rešavanja nesklada između mogućnosti i želja koje postoje u mnogim zemljama sveta. Svi njeni ciljevi su aktuelni i danas.

Kontaminiranje urbanog boravišta

Ovakvo stanje stvari kumuliralo se kroz 20. vek, čemu su pored drugih neselektivnih i jednostranih interesa i aktivnosti u građenoj (boravište) i životnoj sredini (stanište) uveliko doprinele stručne državne i lokalne i njima podređene institucije koje se bave planiranjem prostora i sprovođenjem u život planskih urbanističkih dokumenata, zatim s njima u vezi zakona, podzakonskih akata, uredbi i odluka. One su kroz idealizovano artikulisanje boljeg života na doktrinarnim principima i moćima „2D“ urbanističkog i regionalnog planiranja prostora, dugo i neodrživo marginalizovale probleme umnožavanja negativnog ekološkog nasleđa (Stojkov, B., 2000, 87-99), koji su u tesnoj vezi sa održivim opstankom i razvojem manjih ili većih naselja, gradova i lokalnih zajednica. Tako je zanemarivano pitanje urbanog diverziteta, zbog čega su gradovi u duhu „2D“ terminologije i sektorskog planiranja često tretirani kao ploče za urbanističko iživljavanje (Stojkov, B., 2000, 184).

Međutim, u današnjoj praksi u Srbiji dominira i formalistički pristup planiranju prostora pa se plan „često shvata samo kao zakonska obaveza (zadovoljavanje elementarnih legislativnih okvira i poštovanje rokova propisanih Zakonom) ili prilika da se verifikuju započete ili planirane investicije koje neretko imaju kratkoročne efekte ili

sveden interes u odnosu na korist celokupne društvene zajednice“ (Šećerov, V., Filipović, D., 2010, 197).

U kontekstu ovih uticajnih zbivanja i okolnosti, sve više postaje dominantno i problematično dejstvo kontaminirajućih pseudourbanih, spekulativnih i kvazipreduzetničkih aktivnosti koje su pretežno vezane za usurpacije lokacija i posledično redukovanje, degradaciju ili rušenje „3D“ objekata ili pejzažno-urbanih jedinica, celina i sistema. Njima u drugoj polovini 20. veka na ruku idu plansko-urbanistički dokumenti i zakonodavna regulativa sa svemoćnom, ali nepreciznom, kvazistručnom i volšebo patentiranom i uzakonjenom „2D“ terminologijom. To su suštinski razlozi koji samo generišu razne neodržive verzije i podverzije događaja i slučajeva redukovanja, usurpacije, degradacije, pesudourbanizacije, diskontinuiteta, suburbanizacije i kontaminacije urbanih celina.

Čak i na kraju prve decenije 21. veka kada čovečanstvo uveliko prepoznaće preteće opasnosti umnoženog negativnog ekološkog nasleđa i negativnih efekata staklene bašte (Ćerimović, LJ.V., 2010, 300-309), i kada se sa nivoa Ujedinjenih nacija ističe i afirmaže značaj koncepta i načela održivog razvoja, još uvek se gradograditeljstvo zasniva na neodrživim sektorskim principima dvodimenzionalnog („2D“) planiranja ruralnog i urbanog oblika građene sredine, kao prepoznatljivih i međusobno različitih i relevantnih oblika ljudskog sredinskog boravišta u sklopu životnosredinskog staništa, odnosno ovog za sad najšireg okvira za život ljudske i svih drugih životnih zajednica.

Dosadašnje artikulisanje ekourbanih problema, kojima uveliko doprinose postojeći zakonski propisi i uzakonjena, mimikrijska „2D“ terminologija ukazuje da unapređenja u održivom planiranju i ekourbanom razvoju gradova uveliko zavise od iznalaženja puta za izlazak iz lavirinta terminoloških zamki, koje neposredno i posredno podstiču i legalizuju oblike suburbanizacije i pseudourbanizacije, kako u beogradskim, tako i širim regionalnim relacijama. A takav put iz „2D“ bespuća je nužan, jer „3D“ pejzažno-arhitektonsko-urbane strukture u graditeljskoj i urbanoj istoriji imaju imanentno, ali danas i te kako marginalizovano urbanosredinsko mesto, ulogu i značaj u odnosu na relevantne ekološke, ambijentalne, funkcionalne, društvene, kulturne, estetske i gradograditeljske potrebe, mogućnosti i urbano – istorijski razvoj sa svim njegovim posledičnim pregnućima, stremljenjima i dostignućima (Milošević, V.P., Ćerimović, LJ.V., 2010, 47-70).

Kvazistručna „2D“ terminologija

Vladavina uzakonjene moći neodržive „2D“ terminologije temeljno i naročito je izražajna i vidljiva kada je u pitanju odnos prema objektima i strukturama pejzažne arhitekture. Tako su samo urbani objekti i artefakti pejzažne arhitekture u postojećim urbanističkim dokumentima „2D“ javne zelene i slobodne površine (Stojkov, B., 1997, 22, 51, 77, 172) ili slobodni i zeleni prostori (Tošković D., 2006, 218, 302, 347, 348), a u stvarnosti urbanog i ruralnog boravišta oni jesu i moraju biti planirani, projektovani i građeni „3D“ objekti. To nikako nije slučaj sa objektima i artefaktima visokogradnje. Oni u planskim urbanističkim i zakonodavnim dokumentima nisu „2D“ građevinske i ostale površine. Naprotiv, može se reći da se oni ekskluzivno i jedini neporecivo tretiraju kao „3D“ objekti, kako u stvarnosti urbanog i ruralnog boravišta, tako i u navedenim planskim i drugim dokumentima.

Međutim, višedecenijski kvazistručni „2D“ koncept i tretman urbanih objekata i artefakta pejzažne arhitekture nije nikakva slučajnost u zakonodavnim, urbanističkim i

drugim planskim dokumentima (Ćerimović, LJ.V., 2006, 161-168). Tu se zapravo radi o uzakonjenom urbanističkom „patentu“ po kojem se njima udahnuje napostojeći dvostruki život. Jedan je stvarni i po njemu ovi gradotvorni i ambijentalni, zatim pejzažni i ekourbani, kulturni i duhovni, inspirativni i rekreativni objekti jesu neodrživo marginalizovane, nedovoljno kapacitirane i neproporcionalno zastupljene pojedinačne i sistemske fizičke („3D“) strukture u odnosu na predominantni kapacitet visoko i niskograđevinskih „3D“ objekata u građenom boravištu. Drugi je „2D“ planerski ili urbanistički, i po njemu su te stvarne fizičke („3D“) strukture i objekti pejzažne arhitekture u građenoj sredini neodrživo svedeni na nepostojeće ili „2D“ zelene i ostale neobjekte, praznine i površine (Ćerimović, LJ.V., 2008, 71-94).

Ovakav neodrživi planerski i urbanistički patent uzakonjen je iz spekulativnih razloga, jer identifikacija, markiranje i legendiranje „3D“ objekta parka kao „2D“ zelene ili ostale površine, po potrebi daje mogućnost neodrživog i nekažnjivog rušenja ovakvog „3D“ objekta. Takav je bio slučaj „Petog parkića“ u Beogradu 2005. g. (www.petipark.bravehost.com/) kada je utvrđeno da taj postojeći „3D“ objekat parka i nije nikakv planirani, projektovani i građeni urbani objekat, jer je u planskim urbanističkim dokumentima nedopustivo i kvazistručno markiran i evidentiran kao „2D“ tzv. zelena površina. Znači, u konkretnom slučaju i nije došlo do rušenja „3D“ objekta „Petog parkića“, jer je on u noveliranom i volšebo usvojenom regulacionom planu ustvari „2D“ zelena površina. A „2D“ zelena površina, nikako nije „3D“ objekat, i treba se što pre privesti „3D“ nameni i funkciji kako je to predviđeno noveliranim regulacionim planom sa pseudourbanim namerama i aktivnostima za tu, već ranije planski potpuno definisanu i izgrađenu lokaciju. A to znači, u regulacionom planu markiranu „2D“ zelenu površinu treba pretvoriti u stvarno neizgrađenu, otvorenu i slobodnu građevinsku površinu, odnosno parcelu za pseudourbani, neekološki, ali unosniji „3D“ stambeni i poslovni objekat.

Višedecenijska i nimalo ekološka i održiva širokopojasna i više značna „2D“ terminologija vidljiva je i u slučaju kada se planirani, projektovani, izgrađeni i danas postojeći i nasleđeni drevni Akademski park u Beogradu na Studentskom trgu u centru grada istakne i proglaši kao tzv. zelena površina (Milanović, H., 2006, 167). To znači da je Akademski park u Beogradu ili bilo koji drugi park ili objekat pejzažne arhitekture sveden, poistovećen i preveden u nekakvu prazninu koja remeti nasleđeni urbani kontinuitet postojećih punina u neposrednom okruženju (Ćerimović, LJ.V., 2009, 188-205). A pod tzv. puninama podrazumevaju se samo „3D“ stambeni, poslovni i drugi visokograđeni objekti, što znači da su parkovi i drugi „3D“ objekti pejzažne arhitekture remetilački faktor nasleđenog urbanog reda i kontinuiteta, ili stožerni elementi neodrživog diskontinuiteta na tim već vekovnim ili starijim lokalitetima kulturno-parkovnog nasleđa. I sad prema tim neodrživim vizijama urbanista drevni objekti kulturno-parkovnog nasleđa su već nepoželjni i prestareli stožeri urbanog diskontinuiteta i prema tome zreli su za rušenje.

Znači, ove namenski i graditeljski, urbano i ekološki definisane lokacije postadoše objekti i elementi fiktivno stvorenenog „nepoželnog“ i „neodrživog“ urbanog diskontinuiteta, ali i sasvim pogodne lokacije za prenamenu i bolje reći pseudopopravku nasleđene i već namenski i graditeljski, urbano i ekološki definisane urbane matrice i supstance. Odnosno, sasvim su pogodne za izgradnju tzv. punina pod kojima se podrazumevaju samo novi „3D“ stambeni, poslovni i drugi već pomenuti objekti.

Tako su „3D“ stambeni i poslovni objekti baš kao stvoreni da se dosadašnja „2D“ zelena površina Akademskog parka u Beogradu kao praznina, neobjekat i remetilački element postojećeg, nepoželnog i neodrživog diskontinuiteta u okvirima definisane i

nasleđene urbane supstance, „primereno“ popuni i u celosti preobratiti u novi „održivi kontinuitet“ sa stambenim i poslovnim objektima ili puninama. Dakle, zahvaljujući moćima neodržive zakonodavne i urbanističke kvazistručne terminologije i „2D“ urbanističkog planiranja, koje je primenjivo i „prihvatljivo“ samo u slučaju planiranja, projektovanja i izgradnje parkova i drugih „3D“ objekata pejzažne arhitekture, umesto dosadašnjeg poželjnog pejzažnog, ekološkog, nasleđenog i sasvim održivog urbanog parkovnog kontinuiteta, voljebno se proizvodi i ustanavlja novi „pogodniji“ i sasvim neodrživi pseudourbani kontinuitet stambenih, poslovnih i drugih visokograđevinskih punina.

Tako ovaj primer pokazuje kako „3D“ park kao planirana, projektovana, izgrađena, nasleđena i temeljno održiva urbana parkovna i ekocelina, i kao vredan deo urbanog ambijenta, konteksta i kontinuiteta u sklopu već davno definisane urbane supstance u Beogradu, ustvari kroz vešt primenu i manipulaciju „2D“ kvazistručne terminologije i zakonodavne regulative, može na uzakonjen način postati element tobože neodrživog diskontinuiteta. A, sasvim novi i neodrživi pseudourbani kontinuitet stambenih, poslovnih i drugih visokograđevinskih punina, može se na uzakonjenim osnovama sasvim legalno proizvesti i ustanoviti kao tobože održivi kontinuitet.

Dakle, novim i sasvim pseudourbanim opservacijama i razlozima kvazistručnih i neodrživih načela „2D“ urbanističkog planiranja udahnjuje i afirmaše se rušiteljska snaga za rušenje stvarno održivih, odnosno planiranih, projektovanih, izgrađenih i nasleđenih urbanih parkovnih punina i pejzažnog i ekokontinuiteta za račun i korist „novog“ i sasvim neodrživog pseudurbanog kontinuiteta zamišljenih, i uvek „preko potrebnih“ i „jedino relevantnih“ visokograđevinskih punina baš na mestu i lokaciji pejzažnog i urbanog objekta parka ili nekog drugog objekta pejzažne arhitekture. I naravno, to je „logično“ i „opravdano“, jer se „3D“ pejzažni i urbani objekat parka kvazistručno, neodrživo i bez ikakvih sankcija svodi, prevodi i u planskim urbanističkim dokumentima markira ili označava kao „2D“ zelena i ostale površine (Ćerimović, LJ.V., 2006, 133-145).

Na kraju, takvim neodrživim postupkom rušenja planiranih, projektovanih i izgrađenih parkova na temeljima uzakonjene „2D“ terminologije, ustvari se ruši postojeći, nasleđeni i stvarno održivi urbani parkovni, pejzažni i ekokontinuitet, a kvazistručno i čak na zakonskim osnovama se proizvodi i uspostavlja vladavina pseudurbanog kontinuiteta. Znači, zbog uzakonjene kvazistručne „2D“ terminologije stare i vredne „3D“ objekte kulturno-parkovnog nasleđa i definisanih urbanih parkovnih i drugih pejzažnih punina u Beogradu, treba već sutra „hitno srušiti“, jer su to tzv. neizgrađene, slobodne, otvorene, zelene i razne druge površine (Projekat zelena regulativa Beograda, 2003, I (3-19), II (1-22), odnosno praznine, neobjekti i slično).

To je prilika i tendencija da se što pre uspostavi pseudo umesto stvarnog urbanog kontinuiteta i reda na održivim principima ekourbane ravnoteže između visoko, nisko i pejzažno građenih fizičkih struktura. I tako se već decenijama u 20-om i prvoj deceniji 21. veka uzakonjuje i neguje neodrživi pseudokontinuitet i pseudourbani red na štetu objekata pejzažne arhitekture kao relevantnih gradotvornih, ambijentalnih i ekourbanih struktura i resursa. Iz toga se jasno mogu sagledati moći neodržive i uzakonjene kvazistručne terminologije i „2D“ urbanističkog planiranja, koje sasvim jednostrano produkuje neodrživi pseudourbani kontinuitet, umesto poželjnih pejzažnih, ekoloških, nasleđenih i sasvim održivih urbanih parkovnih i drugih pejzažno i ekograđenih punina i tako već stvorenog, nasleđenog, stvarnog i jedino imanentnog i održivog gradotvornog i ekourbanog reda i kontinuiteta.

Urbanistički, zakonodavni i obrazovni „2D patenti“

Ovakvo haotično i štetno stanje stvari prisutno je zbog uzakonjivanja kvazistručne „2D“ terminologije kao svojevrsne planerske i urbanističke patentologije i administrativno-upravne trikologije kao volšebnog doktrinarnog „2D“ nereda i antisistema, naročito kada je u pitanju definisanje parkova i drugih „3D“ objekata i struktura pejzažne arhitekture u sklopu urbanog „3D“ pejzažno-arhitektonskog sistema (Ćerimović, L.J.V., 2008, 233-247). Tu nisu samo problem međusobne veze i odnosi urbanih pejzažnih struktura, već i održive veze, odnosi i ekoravnoteža između urbanih pejzažnih, visoko i nisko građenih fizičkih struktura u sklopu urbanosredinskog boravišta. Nadalje, tu je posebno važno artikulisanje i uspostava imanentnih pojedinačnih, skupnih i ukupnih kapaciteta u održivom urbanom „3D“ sistemu objekata i celina pejzažne arhitekture, koji moraju biti okosnica gradotvornih, ambijentalnih, estetskih, pejzažnih i ekoloških vrednosti celina, dobara i resursa u bilo kojem ruralnom ili urbanom tipu sredinskog boravišta.

Pogotovo je poražavajuća situacija u okviru programa školovanja na univerzitetima na kojima se uopšte nepoznaje i neizučava pejzažno-arhitektonsko graditeljstvo, stvaralaštvo, kultura, umetnost i kulturno-parkovno nasleđe, kao ni planiranje, projektovanje i izgradnja ovih trodimenzionalnih, održivih, pejzažnih, gradotvornih, ambijentalnih, urbanih, rekreativnih, inspirativnih, kulturnih i ekoloških celina. Takav pristup edukovanju tokom druge polovine 20. veka doveo je do neodržive uspostave obrasca „2D“ jednako „3D“ i obratno, odnosno jednostranog i kvazistručnog kombinovanja „2D“ besmisla sa „3D“ egzaktnim urbanosredinskim strukturama, zatim neodrživog poistovećivanja pejzažne arhitekture sa hortikulturom i ozelenjavanjem, što je postala temeljna podloga za posledično uzakonjivanje spekulativno-mimmikrijske „2D“ terminologije. Odnosno, tako školovani kadrovi već decenijama i danas još fizičke „3D“ strukture pejzažne arhitekture neodrživo svode na „2D“ tzv. zelene površine, koje kao besmislena ravan ne mogu imati ni graditeljski ni kulturni identitet, zatim nemaju fizički subjektivitet, ni urbani legalitet građenog „3D“ objekta. Iz toga je proizašlo niz drugih štetnih posledica koje su naročito došle do izražaja u uslovima lokalnih i globalnih klimatskih promena. Među njima, dovoljno je istaći danas zapostavljeni ekoreciprocitet između socijalnih, visokih, niskih i pejzažnih struktura, zatim usurpaciju, pseudourbanizaciju, redukciju i diskontinuitet delova i celina parkova i drugih „3D“ objekata pejzažne arhitekture u nasleđenoj ili novograđenoj urbanoj supstanci.

Pored toga, u okvirima anonimnih i bezličnih prostora urbanosredinskog boravišta prepoznatljive su i gradske tzv. zelene površine označene zelenom bojom u starim i novim zonskim i plansko-urbanističkim dokumentima, koje samo okružuju zgrade i nemaju karakteristike ni parka ni vrta, a nedorečene su i u smislu ideje uređenja i korišćenja (Pegan, S., 2007, 14), zatim predstavljaju „zelene pustinje“ koje služe ljudima, ali ih oni i nevide, jer su bez graditeljskog i stilskog identiteta, a nude sve i ništa (Obad Šćitaroci, M., Bojanjić-Obad Šćitaroci B., 1996, 80).

Ovo su samo neki od temeljnih razloga zbog kojih nikada nije moglo doći do uspostave imanentnog ekoreciprociteta i egzaktnih standarda planiranja i izgradnje „3D“ sistema parkovnih i drugih objekata pejzažne arhitekture u većini urbanih i ruralnih boravišta (gradova i naselja). I to se naravno moralo štetno odraziti na stanje ekourbanih kvaliteta u ruralnom ili urbanom tipu naselja, koje zbog primene kontraproduktivnih i neodrživih „2D patenata“ u planiranju, projektovanju ovih i drugih gradotvornih fizičkih struktura u artificijelnoj sredini, uvek i neizbežno prati umnožavanje negativnog ekološkog nasledja.

Tako se posledično, već decenijama sve više afirmiše paušalni pristup i koncept, umesto egzaktnog planiranja, projektovanja, vrednovanja, izgradnje i očuvanja parkova i drugih „3D“ objekata i struktura pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i kulturno-parkovnog nasleđa. Dominacija paušalnog ili „2D“ zelenopovršinskog planiranja tzv. zelenila, ovaploćena je u virtuelnom, odnosno dvodimenzionalnom planiranju zelenoflekastih mrlja, umesto imanentnih i održivih, ali i gradotvornih, ambijentalnih i ekourbanih „3D“ parkovnih i drugih jedinica i artefakta pejzažne arhitekture u građenoj sredini. Zbog toga se već decenijama kroz celi 20. i početak 21. veka kondicionira i generiše neodrživi diskontinuitet nasleđenih i novograđenih urbanih supstanci, čime se ugrožava održivi i poželjni kontinuitet i imanentni ekoreciprocitet između pejzažnih, visoko i nisko građenih struktura u ruralnom i urbanom sredinskom boravištu, ali i budući održivi opstanak i ekourbani razvoj gradova, naselja i lokalnih zajednica na lokalnom i globalnom planu.

Virtuelno i neodrživo oduzimanje treće dimenzije parkovima i drugim urbanim i ekoresursima i objektima pejzažne arhitekture, ustvari je u funkciji oduzimanja planiranog, projektovanog, građenog i fizičkog, a onda i urbanog, pejzažnog i ekološkog legaliteta, identiteta i subjektiviteta, čime se neodrživo stvara prostor za spekulativne mogućnosti i namere lokalnih spekulana koji beskrupulozno potiru sva načela održivog urbanog reda i kontinuiteta, kao i urbanosredinske i životnosredinske ravnoteže (Čerimović, L.J.V., 2006, 112-122). Ovo tzv. zelenopovršinsko zemljište u građenoj sredini u dosadašnjoj „2D“ urbanističkoj i zakonodavnoj teoriji i praksi po potrebi se shvata, tretira i tumači kao privremeno nenamenjeno, funkcionalno nedefinisano, prazno, slobodno, otvoreno i neizgrađeno. I ono je ustvari kvazistročno kroz poznati gradograditeljski patent „zelene površine“, potencijalni, vešto i neodrživo prikriveni, a to znači po potrebi spekulativni ili pseudograđevinski, a onda posledično i trajno degradirani ili zauvek srušeni i poništeni pejzažni i ekourbani kapacitet.

U svakom slučaju, to je uvek spekulativni volumen i lokacija koji će zavisno od uticajnog lokalnog moćnika doživeti prenamenu i stalno biti u funkciji nepoželjnog i neodrživog diskontinuiteta i „pseudoprostornog kapaciteta“ za pseudo pogušćavanje ili reizgradnju („novu izgradnju“) prethodno već definisane urbane supstance. I zato nije slučajno što Konstantinos Doksijadis sa ekističkog aspekta kaže „svi mi činimo zločine u arhitekturi“. On čak kaže: „i sebe smatram jednim od njih i kao takav na ovom mestu priznajem sledeće“: ne ulazešemo napor da se u tome zaustavimo, ne pokušavamo ni da priznamo ove zločine, ne pronalazimo uzroke ovih zločina, i ne odupiremo se alarmantnoj stopi njihovog rasta (Doksijadis, K., 1982, 152-161).

Sledstveno tome, kako znamo da „2D“ nije jednako „3D“, isto tako znamo da „2D“ jeste površina i ona nema i ne može imati identitet, subjektivitet, ni svojstva „3D“ objekta. Ipak, nije nimalo slučajno što se „2D“ tzv. zelena i druge vrste površina shvataju i po potrebi tretiraju višezačno. To znači, u građenoj sredini (boravištu) „2D“ tzv. zelena i tzv. ostale vrste površina najviše su u funkciji prikrivenih namera spekulanta građevinskim zemljištem. Kroz ovako uzakonjeni i kvazistročni „2D“ pristup, a više od svega spekulativno-mimikrijski gradograditeljski patent, s njima se spekulativno kalkuliše i manevriše kao prikrivenim i po potrebi dobro došlim rezervnim građevinskim lokacijama gradskog građevinskog zemljišta. Time se na uzakonjen način vešto i prikriveno afirmiše potencijalne mogućnosti koje generišu spekulativne namere i pseudourbane i koruptivne aktivnosti brojnih kvazipreduzetnika i njihovih protagonisti u gradnji divljih i drugih pseudourbanih objekata u ruralnoj i urbanoj sredini.

Na tim osnovama „2D“ tzv. zelenopovršinske i tzv. ostale lokacije tretiraju se kao terra incognita, ili prazno građevinsko zemljište ili upražnjena lokacija na kojoj ustvari nema objekta, jer po pravilima struke „2D“ tzv. zelena površina nije i ne može

biti planirani, projektovani i građeni park ili neki drugi „3D“ objekat pejzažne arhitekture. Odnosno, „2D“ tzv. građevinska površina (lokacija) nije i ne može biti planirani, projektovani stambeni, poslovni ili neki drugi visokograđeni „3D“ objekat (Ćerimović, LJ.V., 2009, 87-106).

Kako u gradu ne može biti praznog neizgrađenog građevinskog zemljišta, i kako se bilo gde i bilo kakva, a pogotovo „2D“ površina ili praznina u svetu ne planira, ne projektuje i ne gradi, već se kao lokacija ili katastarska čestica građevinskog zemljišta zauzima i planski stavlja u funkciju, a potom se namenski na istoj projektuje i izgrađuje „3D“ visoko i niskograđevinski i pejzažno-arhitektonski objekat sa definisanim namenom (funkcijom). Na taj način, spekulativno markirane „2D“ tzv. zelene i tzv. ostale i druge površine u urbanističkim dokumentima, na kvazistručnim ili spekulativno-mimikrijskim osnovama predstavljaju vrlo konkretnе lokacije gradskog građevinskog zemljišta, koje se sa lakoćom i u duhu trenutnih potreba delimično ili u celosti prenamenuju i planiraju za poznate planske, projektovane i gradene „3D“ objekte i strukture. Tako umesto „2D“ virtuelnog parka na tzv. parkovskoj ili „zelenoj površini“ na uzakonjen način stvoreni, odnosno spakovani su svi potrebni preduslovi za potencijalnu „novu“ (čitaj pseudo) gradnju visokograđene strukture, umesto pejzažne, ambijentalne, gradotvorne, ekološke, urbane „3D“ strukture parka ili nekog drugog objekta pejzažne arhitekture.

Zato parkovi i drugi takvi objekti koji su u urbanističkim dokumentima markirani kao „2D“ zelene fleke ili površine ili ravni bez smisla, kroz kvazistručno oduzimanje treće dimenzije nemaju „3D“ svojstva i posledično ne mogu imati ni status „3D“ objekta. I tako kroz više decenija u 20. i već celu prvu deceniju 21. veka na račun parkova i drugih „3D“ objekata pejzažne arhitekture, tako markirane „2D“ tzv. zelene površine u gradograditeljskim dokumentima, ustvari postaju mesta nepoželjnog i neodrživog urbanog nereda, pseudourbanizacije, diskontinuiteta u okviru nasleđenih ili novograđenih urbanih supstanci.

Isto tako, na konstruktivnim i visoko građenim zgradama sa „puno“ raznih zidova i sa definisanim namenama i funkcijama, a priori su shvatljive i prepoznatljive fizičke performanse i sovjstva fizičnosti ili „3D“ objekta. I sad taj tako neplanski visokograđeni objekat kao neodrživa pseudoneoprekretost ima trajni karakter umesto planiranog, projektovanog i građenog pejzažnog, ambijentalnog, ekourbanog i održivog „3D“ objekta parka ili nekog drugog objekta pejzažne arhitekture.

I naravno, u odnosu na „3D“ objekte pejzažne arhitekture, taj pseudourbani visokograđevinski objekat u gradograditeljskoj teoriji i praksi planiranja urbanosredinskog boravišta nije nikakva praznina, nije neizgrađen, nije građevinska, slobodna, otvorena ili nekakva ostala površina. Dakako, takva pseudostruktura ne smeta samo kvazipreduzetnicima i kvazistručnjacima koji tu imaju samo lične ekonomski ili druge profiterske interes, ali ona smeta lokalnoj zajednici koja će i po Konstantinosu Doksijadisu verovatno trajno biti prinuđena da decenijama trpi ovako nametnuti i neodrživi zločin.

Iako je to tako, ipak navedeni više značno shvatljivi pojmovi (neizgrađen, slobodan i otvoren) koji su za sada samo primenjivi i odnosni na objekte pejzažne arhitekture, istovremeno i na isti način lako su primenjivi i na sve druge planske i pseudo visokograđene objekte. Na pr. svi prostorni oblici i volumeni u bilo kojem objektu koje definišu zidovi mogu se smatrati prazninama – dakle neizgrađenim. Zatim, mogu se smatrati otvorenim, jer imaju vrata, prozore i druge otvore na zidovima. Isto tako, mogu se smatrati i slobodnim, jer imaju vizure prema nebu kroz razne otvore sa raznih strana itd. Dakle, upotreboom pojmove sa širokim pojmovnim obuhvatom u

urbanističkom i prostornom planiranju sve je moguće. Samo je razlika u tome što ti pojmovi se u Zakonu ne odnose na visokograđene objekte (zgrade), već samo na parkove i druge objekte i celine pejzažne arhitekture. Tako u Zakonu o planiranju i izgradnji (72/09, čl. 2) i Zelenoj regulativi Beograda (čl. 4, t. 22, 28, 29, 30, 31, 34, 43, 55, 56, 57, 62, i dr. str. 3-19) nepostoji građevinska površina, ali zato kod definicije upotrebljenih pojmoveva u ovim dokumentima postoji objašnjenje kako se oni tumače, pa se neodrživa tzv. zelena površina samo i

neodrživo primenjuje i odnosi na objekte pejzažne arhitekture. Time se u starom, ali i u najnovijem Zakonu o planiranju i izgradnji afirmišu i uzakonju zastarela i prevaziđena rešenja, odnosno prikriveno i vešto ostavljaju se već davno „patentirani“ slogani i mogućnosti za pseudourbanizaciju ili suburbanizaciju prethodno već definisanih urbanih celina.

U takvoj situaciji, i sam Konstantinos Doksijadis ističe da se kroz kućni odgoj i dalje školovanje treba naučiti, a onda stručnjaci kao profesionalci imaju obavezu da razaznaju i definišu ove i sve druge gradograditeljske greške i štete, zatim „da istražujemo njihove uzroke, da naučimo kako se treba suprotstavljati problemima koje oni prouzrokuju i da krenemo u pravcu preobražaja sadašnjeg kriminalnog delovanja“. Nadalje, među urbanim zločinima Doksijadis kao najteže prepoznaje njih šest: izgradnja visokih zgrada, međusobno disperzno lociranje zgrade, međusobno prostorno i fizički nepovezane zgrade, monumentalne zgrade, gubljenje ljudske razmere i neljudski grad. Isto tako, on ukazuje na osam bitnih uzroka koje je uočio u razotkrivanju njihovog nastanka i posledično štetnog dejstva na lokalnu i globalnu ljudsku zajednicu, ali i životnosredinsko stanište. Na kraju, on ističe: „naša je dužnost da ne čekamo strpljivo na prirodno odumiranje ovakvih „ljudsaka“, već da se borimo za njihovo uništenje (Doksijadis, K., 1982, 152-161). Po njegovom mišljenju, to se može postići na tri načina:

- „Služiti se razumom, razviti objektivan naučni pristup da bi se primenila adekvatna rešenja koristeći se intelektualnom i moralnom hrabrošću;
- Obratiti se psihijatrima zbog onih koji ne mogu da slede prvi način i
- Moliti se za one koji ne mogu da shvate prvi način a ne mogu da prihvate drugi. Verujem da prvi način može da funkcioniše u većini slučajeva i kod većine ljudi“ (Doksijadis, K., 1982, 161).

Zaključak

Problemski aspekti i načini za rešavanje navedenih pitanja (problema) posebno su interesantni zbog još uvek nerešene urbane krize kroz ceo 20. i početak 21. veka, zatim društveno-istorijskih previranja i ekonomskih promena osetno izraženih u zadnjim decenijama 20. i prvoj deceniji 21. veka.

Pošto su i kapitalizam i socijalizam kao nekada dominantni sistemi društvenog razvoja u velikoj krizi i tranziciji tokom poslednje dekade 20. i nadalje kroz prvu dekadu 21. veka, jasno je da se ovakvo tranziciono stanje manifestuje i u oblasti planiranja prostora. Ipak, za nauku nema opravdanja ako u takovim tranzisionim okolnostima ne uviđa razliku između kvazi i temeljnih načela struke i nauke. Na taj način, nauka u ovim kriznim i tranzisionim uslovima ima čast i obavezu da ukaže na neodrživo poistovećivanje „2D“ i „3D“ terminologije u teoriji i praksi planiranja prostora. Odnosno, ona mora imati inicijalnu snagu da ukaže na neodrživost

tranzisionog oblika planiranja prostora, ali i da zaustavi neodrživo afirmisanje i uzaknjivanje kvazistručnih obrazaca po kojima je „2D“ ravan isto ili jednako što i „3D“ objekat.

Dakle, deduktivna „2D“ kvazinačela neodrživo urušavaju kvalitativne i relevantne vrednosti ekoreciprociteta i ekourbanog kontinuiteta nasleđenih ili novograđenih urbanih supstanci. I baš takvo stanje stvari neminovno je u funkciji podsticanja sve učestalije pseudourbane transformacije postojećih urbanih struktura. Time gradovi doživljavaju morfološke i socijalne promene koje nisu u duhu sa pozitivnim ekološkim tendencijama i potrebama, a pogotovo nisu u skladu sa principima održivog razvoja.

Poseban problem predstavljaju novi ekološki zahtevi u gradogradnji koji u uslovima lokalnih i globalnih klimatskih promena, osim inicijalnih pozitivnih implikacija na životnu sredinu podrazumevaju i održivu ekološku percepciju i viziju u planiranju gradova. Naravno, umesto dosadašnjih ekoloških imperativa primetne su i neke pozitivnije promene na pr. kroz uvođenje i integrisanje novog sistema u upravljanju otpadom, kroz sve češće korišćenje obnovljivih energetskih izvora, zatim rešavanje problema svetlosnog zagađenja u gradovima itd.

Međutim, u kontekstu planiranja visokograđenih struktura sada više dominiraju zahtevi za objektima bioklimatske arhitekture, ali još uvek nema promena uvreženog i neodrživog kvazistručnog „2D“ odnosa prema neophodnoj uspostavi ekoravnoteže između urbanih „3D“ objekata parkova i drugih struktura pejzažne arhitekture sa visoko i nisko građenim fizičkim artefaktima u artificijelnoj sredini. Sve navedeno upućuje na razmišljanje da bi možda i u Srbiji trebalo očekivati dalje transformacije samih gradova, pa su odgovori na ukazane probleme i pitanja možda sagledivi:

- kroz novi metodološki pristup integrativnom i održivom ekourbanističkom planiranju, a posledično i prema održivoj ekoravnoteži i kontinuitetu, kao i neodrživom podstandardnom urbanom tkivu i neodrživom diskontinuitetu u nasleđenim i novograđenim urbanim supstancama u građenoj sredini;
- kroz definitivno uvođenje „3D“ umesto dosadašnjih neodrživih „2D“ legislativnih okvira u funkciji razvoja gradova;
- i kroz planiranje, projektovanje, izgradnju i uspostavu održivog ekourbanog, pejzažnog i vizuelnog identiteta grada koji mora biti u funkciji održivih socijalnih, ekonomskih, kulturnih, urbanističkih i mikroklimatskih reperkusija.

Literatura

- *** (1968). *Deloska deklaracija*, Nastala na međunarodnom skupu posvećenom temi: Čovek i njegova naselja, Delos. <http://www.zaprokul.org.rs/Media/Document/CasopisKultura/1514.pdf>
- Doksijadis, K. (1982). *Čovek i grad*. Beograd: Nolit.
- *** (2009). *Zakon o planiranju i izgradnji*, Službeni glasnik RS, 72/09.
- Le Korbižje (1998). *Atinska povelja*. Beograd: Klub mlađih arhitekata.
- Milanović, H. (2006). *Zelenilo Beograda*. Beograd: JKP „Zelenilo – Beograd“.
- Milošević, V.P., Ćerimović, L.J.V. (2009). Eco-city Belgrade. U Abstract ID number 27. Istanbul: *Congress E- Book, ECOCITY – 2009 - Ecocity world summit*. 220-235
- Milošević, V.P., Ćerimović, L.J.V. (2010). Eko-grad Beograd – kontinuitet sistemskih ogrešenja o održivost. *Izgradnja*, God. LXIV, (1-2 Januar-Februar), 47-70
- Obad Šćitaroci, M., Bojanić-Obad Šćitaroci, B., (1996). Parkovna arhitektura kao element slike grada, *Prostor*, 4 (1), 80.
- Pegan, S., (2007). *Urbanizam*, Zagreb: Arhitektonski fakultet.

- *** (2003). *Projekat zelena regulativa Beograda*. Beograd: JUP Urbanistički zavod Beograda.
- Stojkov, B. (1997). *Urbografija*. Beograd: Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije.
- Stojkov, B. (2000). *Metode prostornog planiranja*. Beograd: Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Tošković, D. (2006). *Uvod u prostorno i urbanističko planiranje*. Beograd: Akademска misao.
- Ćerimović, LJ.V. (2006). Kulturno-parkovno nasleđe. *Ecologica*, Posebno tematsko izdanje, God. XIII, (12), 161-168
- Ćerimović, LJ.V. (2006). Planski dokumenti, terminologija, legislativa i kulturno-parkovno nasleđe. U *Rekonstrukcija i revitalizacija grada*. Beograd: Društvo urbanista Beograda. 133-145
- Ćerimović, LJ.V., Vetmić, M. (2008). Pseudourbanizacija ugrožava kvalitet vazduha u gradovima i naseljima Srbije. *Zbornik radova „Kvalitet zaštite vazduha 2008“*. Beograd: Privredna komora Srbije – Odbor za zaštitu životne sredine i održivi razvoj. 233-247
- Ćerimović, LJ.V. (2006). Kulturno-parkovno nasleđe Srbije kao vredan graditeljsko-urbani i ekoturistički resurs. *Zbornik radova „Perspektive razvoja ekoturizma“* (I. kongres ekoturizma Srbije). Sremska Mitrovica: Ekološki pokret Sremska Mitrovica – Centar za razvoj eko i ruralnog turizma. 111-22
- Ćerimović, LJ.V. (2008). Plansko-urbanistička i zakonodavna terminologija u funkciji pseudourbanizacije. U *Nova urbanost – integracija-dezintegracija*. Beograd: Društvo urbanista Beograda. 71-94
- Ćerimović, LJ.V. (2009). Očuvanje i zaštita postojećeg – danas još nepoznatog kulturno-parkovnog nasledja u uslovima globalnih promena. *Zbornik Druge i Treće konferencije o integrativnoj zaštiti*, Banjaluka: Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog nasljeđa Republike Srpske. 293-326
- Ćerimović, LJ.V. (2009). Neprikladna stručna terminologija u knjigama i zakonskoj regulativi, *Izgradnja*, God. LXIII, (3-4 Mart – April), 87-106
- Ćerimović, LJ.V. (2009). Savremena urbanost i kulturno-parkovno nasleđe u uslovima lokalnih i globalnih promena. U *Proceedings part I. „The space in European architecture - tradition and innovation“*, Balchik, Bulgaria: Ministry of culture – Republick Bulgaria, State Cultural Institute „The palace“ – the town of Balchik, Varna Free University „Chernorizets Hrabar“ Faculty of Architecture. 188-205
- Ćerimović, LJ.V. (2010). Održivost, gradena sredina i klimatske promene. *Zbornik „Zaštita životne sredine u energetici, rударству, i pratećoj industriji“*. Divčibare: Univerzitet Union - Nikola Tesla Beograd, Fakultet za ekologiju i zaštitu životne sredine i Asocijacija geofizičara Srbije. 300-309
- Šećerov, V., Filipović, D. (2010). Iskustva i problemi u implementaciji prostornih planova opština, *Glasnik srpskog geografskog društva*, 90 (1), 197-214
- *** www.petipark.bravehost.com/